

Două vechi istorii literare românești în limba germană: Wilhelm Rudow (1892) și Gheorghe Alexici (1906) și literatura și cultura română

Horst FASSEL*

Key-words: *history of literature, interculturality, outside Romania, culture abroad, the 19th century*

0. În *Dicționarul literaturii române de la origini până la 1900* (București 1979, p. 821) întocmit de colectivul de istorie literară al Institutului de Filologie Română „A. Philippide” din Iași, există un articol despre Lucreția Suciu-Rudow (1859–1900), o poetă din Transilvania, semnat de Stănuța Crețu. Același articol a fost preluat și de *Dicționarul general al literaturii române*, publicat de Academia Română (vol. VI: S/T, București 2007, p. 511–512). În ambele articole este amintit pe scurt și cel al cărui nume îl adoptase Lucreția Suciu după căsătoria ei în 1891, nume sub care a editat, în 1897, revista „Foaie literară”. Despre Wilhelm Rudow, născut în anul 1858, se afirmă aici că și-ar fi susținut doctoratul în anul 1886 la Universitatea din Halle (azi: Martin-Luther-Universität Halle-Wittenberg) și că ar fi scris și o istorie a literaturii române. Dar nu se amintește, din păcate, teza lui de doctorat cu titlul *Verslehre und Stil der rumänischen Volkslieder* (‘Versificația și stilul cântecelor populare românești’). De asemenea, nu se atrage atenția că Rudow a publicat, în 1888, o consistentă traducere din colecția de folclor întocmită de Vasile Alecsandri, fiind, în acest caz, un demn urmaș al altui scriitor german, Wilhelm von Kotzebue, care tradusese, și el, în 1857, poezii populare din colecția Alecsandri.

Dacă soția sa, Lucreția Suciu-Rudow, a beneficiat de un articol în dicționarele literare românești, lui Wilhelm Rudow nu i s-a acordat aceeași șansă. Mai mult, șeful Catedrei de limbă și literatură română de la Academia Comercială din Budapesta, Gheorghe Alexici (în Ungaria semna deseori: Alexics György, iar în Germania Georg Alexici), definea în 1906 istoria literară a lui Rudow drept un simplu depozit de fapte brute („Istoria literaturii române de W. Rudow este doar o colecție de date și nici pe departe o istorie literară: este scrisă fără principii de orientare și nu a prelucrat de loc materialul faptic”, Alexici 1909: III), ceea ce nu l-a împiedicat, însă, pe Alexici să-și însușească informații și judecăți de valoare, dar și sugestii de metode de investigație de la Rudow.

* Wuppertal, Germania.

Mă voi ocupa aici atât de istoria literaturii române scrisă de Rudow în 1892 și adăugită în 1894, cât și de istoria literară a lui Alexici, tradusă în 1906 în limba germană (cea de a doua ediție, pe care o citez aici, a apărut în 1909). Cele mai multe informații, cât și încercările de periodizare a literaturii române din cele două istorii literare sunt de mult depășite. Merită însă atenție felul în care literatura română a fost receptată în epocă și nu trebuie uitată nici activitatea, în ansamblu, a celor doi istorici literari și traducători, care au încercat, pe măsura posibilităților lor, să aducă servicii culturii române.

1. Istoria literaturii române a lui Wilhelm Rudow

Wilhelm Rudow este fiul Annei și a lui August Friedrich Theodor Rudow, preot luteran (în 1858 la Neuwaldensleben¹, între 1868–1879 la Mehmke). Liceul l-a urmat la Salzwedel, oraș hanseatic. Wilhelm Rudow s-a remarcat deja ca elev al profesorului Dr. Legerlotz, savant cunoscut în epocă, iar bacalaureatul, dat în 1879, a fost menționat în analele școlii². A fost elevul celebrităților de atunci din Halle, profesorii Hermann Suchier, cunoscut romanist, și Richard Gosche, orientalist. Încă din școală s-a văzut interesul lui deosebit pentru învățarea limbilor străine. După ce a învățat franceza, greaca, latina, engleza, s-a apucat de studiul spaniolei. La Universitate a continuat studiul limbilor, în timp ce teologia a neglijat-o, deși părinții așteptau ca el să devină preot luteran, ca și tatăl lui. La primul examen de stat în teologie a fost respins, de asemenea la încercarea de a-și susține un doctorat. După absolvirea studiului a trăit la Hamburg (1883), Salzwedel (1884–1888) și Wernigerode, și a preluat, ales fiind de comunitatea luterană, postul tatălui decedat. Pe urmă a predat la o școală confesională și a lucrat temporar și la o bibliotecă, așa cum povestește el în romanul autobiografic *Lucifer. Ein Dichterleben* ('Lucifer – o viață de poet'). Chiar dacă informațiile acestui roman pot fi puse sub semnul întrebării, ele constituie singura sursă despre anii 1883–1886 din viața lui Rudow. Se poate constata nesiguranța lui de a se dedica unei profesii cotidiene. În cele din urmă, și-a pregătit teza de doctorat despre *Versificația și stilul poeziei populare românești*, pe care a susținut-o în 1886 la Suchier și Gosche, obținând titlul de „Doctor philosophiae et aa. l.l. magistri”. I se refuzase să vorbească la examenul oral în limba română, așa cum ceruse el. În același an cu doctoratul, a reușit și la examenul de stat pentru teologie luterană. Nu se știe cu ce s-a întreținut Rudow, care a fost membru al mai multor societăți științifice, printre altele al Societății de studii orientale germane ('Deutsche morgenländische Gesellschaft'). Acest lucru este valabil și pentru perioada 1888–1897, pe care a petrecut-o în Transilvania.

Wilhelm Rudow studiasă, așadar, teologia și limbile romanice din 1879 până în 1882, iar din 1883 știa limba română, limbă care i-a devenit din ce în ce mai cunoscută și dragă, mai cu seama după ce a părăsit Germania, stabilindu-se la

¹ La Neuwaldensleben s-a născut Wilhelm Rudow, azi localitatea chemându-se Haldensleben, fiind situată în landul Sachsen-Anhalt. Se compune din fostele localități Alt- și Neuwaldensleben, centre ale industriei de ceramică.

² Informațiile despre școala din Salzwedel și unele date biografice ale lui Rudow mi le-a comunicat arhivarul orașului Salzwedel, Dr. Langusch, căruia îi mulțumesc pentru ajutorul acordat foarte prompt și cu multă bunăvoință.

Ucuriș, în munții Bihorului. Trăind între români, i-a și cunoscut mai bine, iar în 1892 și-a dedicat a sa *Istorie a literaturii române până în zilele noastre* Lucreției Costa-Olariu, născută Suciuc (1859–1900), cu care s-a și căsătorit în 1891, la Ucuriș (pe atunci: Ökrös)³, pentru ca din 1896 soții Rudow să trăiască la Oradea.

Preferința pentru limba română, pe care o considera mai latină decât chiar italiana, l-a apropiat și de folclorul românesc. Nu numai teza lui de doctorat s-a ocupat de versificația poeziei populare românești, dar și o antologie consistentă, luată din culegerea de folclor a lui Vasile Alecsandri, avea să dea dovadă de acest entuziasm al lui Rudow pentru creația populară românească. Faptul că se mutase în munții Bihorului și a scris o bună parte a operelor sale în Transilvania îl definește ca pe un autor autohton la liberă alegere, astfel că ar merita să fie luat în seamă și de lexicografia literară românească.

1.1. În *Geschichte des rumänischen Schrifttums bis zur Gegenwart*, care pe coperta interioară poartă însemnarea: „revăzută și adăugită de prof. I. Negruzzi, academician și deputat, și de G. Bogdan”, Wilhelm Rudow se referă și la limba română, afirmând:

Ni se pare potrivit să spunem în acest loc ceva și despre limba română sau mai degrabă să formulăm câteva propoziții în limba română, cuprinzând cuvinte de bază. Astfel putem demonstra că această limbă este în fond și în toată ființa ei latină, chiar mai latină decât italiana și nicidecum nu este slavă.

Și da exemple de propoziții românești în paralel cu traducerea în latină:

Țeranul român descrie viața sa așa: Locuiesc în o casă de lemn și lut
Terranus ille romanus describit vitam suam aeque sic. Locuisco in una casa de ligno sic luto

cu ușă și ferestri, pe care o veghiază un cane. Intr'nsa se află mese,
cum ostio ostre sic fenestris, per qualem vigilat unus canis. Inter ipsam se aflant mensae,

scaune, un almar și altele. Alătura se intend câmpii late pe cari mi cresce grâu,
scamnaunum armarium sic altera. Ad latera se intendunt campi lati per quales mihi crescit

secară, orz și alte verdețe.
granum, secale, hordeum sic altera virid it ia (Rudow 1892: 14).

Și în celelalte scrieri ale sale, Rudow revine mereu asupra latinității limbii române și a resurselor ei stilistice bogate pentru a reliefa calitatea estetică a operelor literare.

³ Lucreția Suciuc a trăit din 1885 la Ucuriș, dar și la Deva – deducem aceasta din faptul că în dedicația pentru Lucreția Costa-Olariu, Rudow indică sediul ei la Deva.

1.2. Antologia anului 1888 a apărut în colecția *Unterwegs und daheim* ('Pe drum și acasă'⁴): *Rumänische Volkslieder* ('Cântece populare românești') și conține și un eseu: *Der rumänische Volksgeist nach seinen dichterischen Erzeugnissen* ('Spiritul popular românesc oglindit în produsele sale'). Titlul derutează, pentru că Rudow se ocupă mai ales de posibilitatea traducerii poeziilor populare românești și de specificul formal al acestor poezii și nu caută să pătrundă sufletul popular și reflectarea acestuia în versurile cercetate. Rudow scrie: „Cine a cunoscut acum 20 de ani România? Abia întreprinderile feroviare ale lui Strousberg și războiul cu turcii au popularizat întrucâtva această țară și pe locuitorii ei”. Autorul vrea să prezinte folclorul românesc, pentru că „Pe acest avanpost al culturii europene spiritul popular s-a păstrat mult mai proaspăt și originar decât în Occident” (Rudow 1888: XV).

Când vorbește despre posibila traducere a folclorului românesc, Rudow îl critică pe Wilhelm von Kotzebue, care, în 1857, când publica o primă antologie a poeziei populare române în limba germană (Kotzebue era prieten cu Alecsandri), a susținut imposibilitatea redării în limba germană a unor versuri populare românești. Rudow, la rândul lui, crede că incapacitatea se referă în primul rând la traducătorul Kotzebue, care ar fi redat, de exemplu, execrabil – spune el – balada *Constantin Brâncoveanu*. Ca să dovedească traductibilitatea poeziilor populare, Rudow ne oferă o versiune proprie a baladei lui Brâncoveanu, din care cităm primele strofe:

Brancovan Konstantin (ucis în 17 august 1714)

Brankoveanul Konstantin/ War ein Fürst aus edlem Blute./ Reich an allem ird'schen Gute/ Und dazu ein frommer Christ./ Doch dass er so mächtig ist,/ Macht dem Sultan viele Sorgen,/ Darum sann er ihm Verderben/ Und beschloss, er solle sterben.// Eines Donnerstages Morgen/ Hat sich Konstantin erhoben,/ Wäscht das Angesicht, das milde./ Kämmt den langen weißen Bart./ neigt sich tief dem Christusbilde./ Wie es frommer Christen Art./ Doch wie er durchs Fenster blickt./Plötzlich er zum Tod erschrickt.// Kinder, auf! Um Gotteswillen./ Lasst den Schlaf, erwacht, erwacht!/ Nehmt die Waffen schnell zur Hand./ Denn mit seiner ganzen Macht/ Rückt der Pascha eilends an./Der uns lang Verderben sann.

Vor den mächtigen Geschützen/ Wird uns keine Mauer schützen! (Rudow 1888: 23)

Traducerea lui Rudow nu este cea mai reușită, dar o întrece pe cea a lui Kotzebue. O poezie considerată intraductibilă de acesta din urmă, *Viața omului*, este tradusă în mod demonstrativ de Rudow, dar nu în germane, ci în latină! Astfel probează atât traductibilitatea ei, cât și, din nou, apropierea limbii române de cea latină:

Viaza omului

Floarea campului:/ Cate flori sunt pe pament./ Toate merg la morment./ Numai floarea lacului/ Sta la uscha raiului./ Judeca surorile/Ce au facut mirosele.

Vita hominis

Flos campi (illius)/ Quanti flores sunt per pavimentum./ Toti mergunt illhac (ad) monumentum./ Non magis (quam) flos lacus (illius)/Stat ad ostia paradise

⁴ În această colecție s-au publicat mai multe volume de proză ale lui Jokai Mór (*Die gelbe Rose; Magneta*), Mite Kremnitz (*Sein Brief. Novellen*) și piesa lui Paul Lindenberg *Felix Philippi*. Mite Kremnitz și Lindenberg erau cunoscuți prin scrierile lor cu tematică românească.

(illius),/ Judicat sorores (illas)/ Quos habent factos odores (myrrhinos) (Rudow 1888: IX)⁵.

Cele mai reușite traduceri ale lui Rudow le întâlnim în capitolele *Doinen* ('Doine', p. 27–75), *Horen* ('Hore', p. 76–97) și *Bessarabische Lieder* ('Cântece basarabene', p. 102–107). Cităm unele exemple, pentru că ele au rămas necunoscute în România:

Doina (Doina, doina cântec dulce)

Doina, Doina, süßer Sang,/ Hört' ich dich doch lebenslang!/Flammenweise, liebentbrannt,/ Tönst du, lausch ich wie gebannt.// Weht der Lenzwind durch die Wälder,/Lass ich meine Doina schallen/ Um die Wette mit dem süßen/Liebessang der Nachtigallen.// Kommt der Winter, stürmisch finster,/ Sing ich stillvergnügt zu Haus/ All die langen Tag' und Nächte,/ Ungestört durch Sturmesbraus.// Sprosst das junge Laub im Lenze,/ Sing ich fröhlich, dass es schallt;/ Sinkt das welke Laub zu Boden./Klag ich leis im öden Wald.//Doina summ ich, Doina seufz ich,/Doina ist mein liebster Sang;/ Doina flüstr' ich, Doina jauchz ich,/ Doina lieb ich lebenslang (Rudow 1888: 27).

Heimat (Patrie)

Grünes Blättchen der Olive!/ War ein Jüngling, zog hinaus./ Um zu sehn, ob's in der Fremde/ Mir wird munden wie zu Haus./ Mag das Brot wie Honig sein,/Doch wie Galle ging mir's ein (Rudow 1888: 103).

Nu analizez aici traducerile, dar numărul lor este mare: 15 balade, 80 de doine, 50 de hore și 16 cântece basarabene (în total 161 de poezii). Acesta este un indiciu atât pentru interesul lui Rudow pentru poezia populară românească, cât și pentru calitățile sale de traducător (unele traduceri, ca cele menționate mai sus, sunt foarte reușite), sau pentru selecția poeziilor. La 21 ani după antologia lui Wilhelm von Kotzebue, cea a lui Rudow este un progres remarcabil. Oricum, antologia lui Rudow merită și azi atenția cercetătorilor și a cititorilor (Rudow depășește calitativ și traducerile din folclorul românesc apărute la Cluj în prima revistă de literatură comparată din lume, din „Acta comparationis litterarum universarum“, din anii 1877–1888, destul de numeroase și ele).

1.3. Alexandru Philippide se numără printre cei care au recenzat istoria literară a lui Rudow. El credea că împărțirea materialului prezentat, cât și periodizarea, ar fi potrivită dovedind strădania și competența autorului:

Meritul acestuia este cu atât mai mare cu cât el nu a putut beneficia de prea multe lucrări ale predecesorilor. Aceștia au întocmit ori bibliografii, ori crestomații pe care le-au numit ei istorii ale literaturii române. Rudow are dreptate când susține la sfârșitul lucrării sale că a depășit, prin istoria sa literară, pe premergătorii lui, dar ar trebui să și știe că, în țara orbilor chiorul poate ajunge ușor împărat⁶.

⁵ La textul românesc am păstrat grafia lui Rudow.

⁶ „Die Einteilung ist gut und beweist große Mühe und Verstand seitens des Verfassers und man muss es ihm zur Ehre anrechnen, um so mehr, als er nur geringe Vorarbeiten bei seinen Vorgängern gefunden hat, welche alle, die einen Bibliographien, die anderen Chrestomatien, oder was sie alles haben schreiben mögen, geschrieben haben und mit dem Titel Geschichte der rumänischen Literatur getauft haben. Darum hat der Verfasser recht, wenn er im Schlusswort sagt, dass er seine Vorgänger

Așadar, savantul ieșean îi recunoaște istoriei literare a lui Rudow certe merite, dar îi critică și neajunsurile: el crede însă că literatura veche, prezentată după modelul lui Aron Densușianu⁷, este deficitară. Îi mai reproșează lui Rudow și că n-ar fi înțeles, în unele cazuri, textele beletristice românești (de exemplu, *O scrisoare pierdută* a lui Caragiale), că ar fi criticat prea aspru pe unii autori (Cârlova, Filimon) și că ar fi abuzat, la fel cum au făcut-o și Mozes Gaster și Wilhelm Meyer-Lübke, de prescurtări (unele greu de înțeles) și de o punctuație extrem de subiectivă.

Numărul criticilor severi a fost destul de însemnat, iar Ioan Slavici, pe care Rudow îl citează drept un apărător al lui, afirmase că nu a citit istoria literară a filologului german, deși sublinia importanța autorului pentru relațiile literare româno-germane. La această apreciere a lui Slavici va fi contribuit și faptul că Rudow trăia din 1888 în munții Bihorului, iar din 1896, la Oradea, deci în Transilvania.

Să vedem care sunt meritele lucrării lui Rudow, din perspective epocii: 1. ea este una din primele istorii literare românești care există; 2. are o periodizare care, pe atunci, putea să sistematizeze informațiile existente. Philippide enumeră cele patru perioade definite de Rudow: 1. până la 1800, 2. până la 1830, 3. până la 1860, 4. până la 1890. De asemenea, atrage atenția asupra sistematizării operelor din cadrul fiecărei perioade: operele sunt clasificate pe genuri literare, ceea ce remarcă Philippide, „obligă pe autor să includă diverși autori în mai multe subcapitole”⁸.

Azi este ușor de constatat că periodizarea lui Rudow a fost depășită demult, chiar dacă anul 1830 a rămas o linie de demarcare între perioada veche și cea modernă a literaturii române. Se vede, încă din 1892, că stabilirea unor perioade devine cu atât mai dificilă, cu cât istoricul literar este mai aproape în timp de obiectul cercetării sale. Astfel, perioada a 4-a a lui Rudow (1860–1890) ne sugerează doar că el și-a terminat aproximativ în 1890 istoria sa literară (la care lucrase timp de patru ani), anul 1890 nefiind nicidecum o dată importantă pentru evoluția literaturii române.

În cadrul celor patru perioade, autorul are caracterizări definitorii subiective: „Prima perioadă, fără o coloratură patriotică”; „A doua perioadă fanariotă și națională”, „A treia perioadă națională și franceză”, „A patra perioadă, critică, națională, pesimistă”⁹. Ceea ce rămâne valabil până azi este delimitarea literaturii vechi de cea din secolul al 19-lea, numai că, în cazul literaturii vechi, cunoștințele lui Rudow se datorează în cea mai mare parte lui Densușianu și altora și sunt, cum o spusese deja Philippide, deficitare, lucru recunoscut de Rudow însuși.

Împărțirea evoluției literaturii pe genuri nu era nouă: pentru Rudow a contat, în primul rând, exemplul lui Hyppolite Taine. Numai că scriitorul german includea

übertroffen habe; er wolle nur nicht vergessen, dass der Einäugige unter den Blinden leicht Kaiser wird”, Alexandru Philippide, *Wilhelm Rudow: Geschichte des rumänischen Schrifttums*, în „Literaturblatt für germanische und romanische Philologie”, 14, 1893, p. 399–410.

⁷ *Istoria limbii și literaturii române*, Iași, 1885.

⁸ *Ibidem*, p. 399 („R. hat die rumänische Literatur in vier Perioden eingeteilt: 1. bis 1800, 2. bis 1830, 3. bis 1860, 4. bis 1890. In jeder von ihnen hat er den Stoff geschlechterweise betrachtet, was ihn nötigte, mehrmals von demselben Schriftsteller zu sprechen”).

⁹ Aceste precizări nu corespund întocmai cu cele patru perioade din cronologie, pentru că Rudow mai adaugă subcapitole ca: *Revista nouă*, *Direcția franceză*, *Latiniștii* sau *Socialiștii*.

printre genurile literare și literatura științifică, lingvistica, literatura didactică, filozofia. Această accepțiune foarte largă a noțiunii de literatură (accepțiune în sens etimologic: tot ceea ce este scris), specifică epocii, are dezavantaje. Un dezavantaj fusese menționat de Philippide: opera unui scriitor nu este prezentată ca un tot, ci repartizată pe subcapitole cu genurile literare respective. Alt dezavantaj al acestei împărțiri este că s-ar putea ajunge (ceea ce nu se întâmplă însă la Rudow) la istorii separate ale diverselor genuri literare, dar nu la o viziune de ansamblu a literaturii naționale. Din opțiunea lui Rudow mai decurge o a treia dificultate: el a citit enorm după ce se mutase în Transilvania, dar practic nu a fost posibil să cuprindă toată producția literară a timpului sau a trecutului în mod exhaustiv. Același lucru este valabil și pentru istoriografia literară românească: Rudow s-a străduit să o cunoască, dar, citind excesiv de mult, nu a mai fost în stare să discearnă în toate cazurile ceea ce era important de ceea ce era efemer sau puțin valoros. În acest caz intervin și anume trăsături de caracter ale lui Rudow: era orgolios și nu prea accepta păreri critice. Ceea ce a reproșat el românilor citând un contemporan român din Transilvania: „Suntem de o sensibilitate bolnăvicioasă, nu suportăm nici cea mai mică critică” (Anhang, Leipzig 1894, p. VI), i se potrivea lui însuși. Asemenea orgolii persistă și azi în lumea academică germană. Într-o carte a sa, un istoric german, a felicitat – prin dedicație – Universitatea Babeș-Bolyai că i-a acordat lui primul titlu de „doctor honoris causa” după 1989, ca să dau un exemplu anecdotic.

Prima perioadă (de la începuturi până în 1800) este cea mai sumar tratată în cadrul istoriei literare a lui Wilhelm Rudow (p. 16–34). Practic, aici predomină genul de „literatură științifică”, iar *Despre poezie* (‘Zur Dichtung’) expunerea se rezumă la o singură pagină. Capitolul este tributar lui Densușianu, probabil și din cauza faptului că Rudow nu putea citi textele în original (cu litere chirilice).

Perioada a doua, de la 1800 la 1830 (p. 34–55), tratează întâi influența Revoluției franceze asupra literaturii române, apoi cea a Unirii confesionale din Transilvania. Urmează prezentarea genurilor literare: genul științific (Șincai, Asachi, Radu Tempea), traducerile (mai ales cele din limba greacă). La poeți se află pe primul loc Costache Conachi (p. 45–48) și Iancu Văcărescu. Abia după 1800 vin scrierile pe care autorul istoriei literare le citise cu sânguință. Rudow știa ce pagube au adus fanarioții Principatelor Române pe plan politic și economic, dar credea și în unele merite ale lor, pentru că „mai ales la început grecii nu au ajutat numai la îndepărtarea slavonei, ci au transmis și cunoștințele lor românilor, ceea ce era un fapt bun” (Rudow 1982: 17). A atras și atenția asupra faptului că reforma lui Luther ar fi stimulat în țările române trecerea la scrierea în limba națională și la trezirea conștiinței naționale. El a fost convins că, în cadrul literelor românești, Moldova ar fi deținut supremația în secolul al XVII-lea și datorită legărilor ei strânse cu cultura și literatura poloneză. Această supremație moldovenească s-ar fi menținut și în secolul al XIX-lea.

Perioada 1830–1860 Rudow o anunță sub titlul *Rezultatele și aberațiile spiritului național* (‘Früchte und Auswüch des vaterländischen Geistes’, p. 55–136). Genurile literare incluse sunt: poezia lirică sau de sentiment (Rudow a creat termenul de *Gefühlsdichtung* în loc de *lirică!*, p. 55).

Cel mai amplu prezentat este Vasile Alecsandri, atât în cadrul genului liric (p. 67–73) și în cel epic (p. 96–97), cât și al celui dramatic (p.104–112). Despre el

spune că ar fi „din familie de proveniență venețiană, care în timpul cruciatelor s-a stabilit la Constantinopole, pe urmă la Bârlad. Tatăl s-a căsătorit cu o anume Cozoni, tot de obârșie italiană” (Rudow 1892: 67). „Spiritul național” ar fi foarte prezent în opera lui Alecsandri, iar „ceea ce însă îl face mare pe Alecsandri și l-a înălțat în țară mult timp dincolo de orice critică este marea sa dragoste de patrie, superioară în expresia ei poetică predecesorilor” (Rudow 1892: 72). Citează din creația poetică a lui Alecsandri, din poezia de dragoste și din cea patriotică, a călătoriilor. Cel mai bine i-a reușit o poezie a dorului de depărtări:

Sehnsucht nach der See (‘Dor de mare’)

Hoch am blauen Himmel seh ich/ Windesschnell die Wolke fliehn;/ Wenn sie
übers Meer hinzöge,/ Möchte ich, möchte ich mit ihr ziehn.// Möchte wandern,
wandern, wandern/ Ohne Rast, dem Geier gleich,/ Meine Augen schweifen lassen/
Durch der Lüfte weites Reich.// Möchte sanften Seufzern lauschen,/ Die, wenn sonst
kein Auge wacht,/ Auf dem Meere und vom Himmel/ Niederwehn um Mitternacht
(Rudow 1892 : 71).

Tot în acest capitol semnaleză influența lui Pușkin, Ovidiu și Lamartine asupra versurilor lui C. Negruzzi (p. 59), iar despre Alexandrescu spune că l-ar imita pe Lamartine și Byron (p. 63–64). Corradini, prieten al lui Alecsandri, care studiasse la Florența și în Franța, vine la Iași și scrie în română și franceză. În *Les Chants du Danube* (1841) îl imită pe Victor Hugo (p. 64–65). G. Sion, George Baronzi, George Taut (Tăutu), Bolintineanu (mai ales *Florile Bosforului*) sunt alți poeți prezentați de Rudow în acest capitol, dar caracterizarea operei lor lasă de dorit.

În subcapitolul *Poezia epică* (‘Erzählende Dichtung’, p. 88–101) îi întâlnim pe Anton Pann, Costache Negruzzi, Nicolae Filimon. La acesta din urmă Rudow pune în relief calitatea deosebită a cronicilor sale muzicale și de teatru, precum și a jurnalului său de călătorie, dar despre romanul *Ciocoi vechi și noi* judecă: „O prezentare unilaterală, talent mediocru, dar o contribuție deosebit de importantă pentru istoria culturii contemporane lui” (Rudow 1892: 97).

Tot în cadrul aceleiași perioade este cuprinsă și poezia didactică, inclusiv fabulele (p. 113–136), satira (p. 116–118), literatura științifică (p. 118–123: Ion Maiorescu, Gheorge Barițiu), istoriografia (p. 124–130), literatura despre știința scrisului (*Schrifttumswissenschaften*, p. 131–132: Timotei Cipariu, Ion Ghica, V. A. Urechia), știința limbii (p. 133: A. T. Laurian), folclorul (p. 133–134), teologia (p. 135–136). Numai din această enumerare se poate deduce că Rudow și-a propus prea mult pentru a sa istorie literară, incluzând o sumă extrem de mare de specii și genuri literare sau variante ale operelor tipărite, fiecare cu o tradiție aparte, care nu poate fi cuprinsă de un singur istoric literar aflat la început de drum.

Rudow credea că el este cel mai bine informat în privința genului dramatic (p. 101–113), deoarece cunoștea începuturile teatrului românesc – se referă la Asachi, Eliade, la Matei Millo, la Negruzzi și Bolliac și prezintă pe larg piesele lui Vasile Alecsandri, „cel mai fecund și, potrivit părerii conașionalilor lui, cel mai talentat autor dramatic român” (p. 102), „pe lângă care ceilalți nu joacă nici un rol”. Meritul lui Rudow constă în urmărirea tematicii și a desfășurării acțiunii din scenetele și comediile lui Alecsandri, care nu au fost atât de detaliat discutate de altcineva în decursul secolului al XIX-lea.

Perioada a patra este dominată de *Noua Direcție*, adică de *Junimea*,¹⁰ iar Titu Maiorescu, Mihai Eminescu, Ion Creangă și Ion Luca Caragiale sunt la acest istoric literar deja „marii clasici”. La genurile literare întâlnim poezia didactică, genul epistolar, epigramele, genul umoristic și satiric, iar în cadrul științei se enumeră genul istoric, economic, al științei limbii, știința scriului. Pentru această înșiruire este valabil ceea ce a susținut Gheorghe Alexici, și anume că ea este mai mult o bibliografie comentată decât o încercare de a defini liniile evolutive sau de a stabili repere de orientare.

Să mă opresc la ceea ce aflăm despre Eminescu. Despre el, Rudow crede ca este „un poet în adevăratul sens al cuvântului» (p. 154), la început, „un romantic de pur sânge și ar fi rămas un romantic, dacă ar fi trăit la începutul secolului [al XIX-lea!]” (p. 155). Pe autorul german Eminescu îl interesează mai ales pentru faptul „că el a pus în evidență gândirea germană în România, aflându-se la antipodul influenței franceze” (p. 154). Deoarece Eminescu ar fi scris „într-o limbă pe care o înțelege orice țăran”, Rudow crede și în buna receptare a poetului, chiar și în versurile care conțin ideea unei României Mari („De la Nistru pân’ la Tisa...”).

Ca și în celelalte cazuri, Rudow dă multe exemple din poezia eminesciană în traducerea proprie, destul de inegală. Dacă nereușită este versiunea germană din *Somnoroase păsărele*, mai izbutită apare transpunerea poeziei *Peste vârfuri*:

Und pocht im Wind der Pappel Zweig/So leis ans Fenster an./Ist mir, als hätt ich dich im Sinn./Und kämst du leis heran.//Wenn in den klaren Bergessee/Die Sterne niederschaun./ Ist mir, als schwände all mein Weh./Der Finsternisse Graun.//Und tritt aus dunklem Wolkenflor/Der Mond heraus so sacht./Ist mir, als trättest du hervor./Erleuchtend meine Nacht (Rudow 1892: 159).

Mai apropiată de versul eminescian îmi apare traducerea sonetului despre *Veneția*:

Venedig

Verstummt ist längst Venedigs lautes Treiben./Zerstreut hat sich des Volkes bunte Menge./ Auf Marmortreppen, ausgelegte Gänge/ Scheint hell der Mond, sich spiegelnd in den Scheiben.// Der Meergott möchte sich die Zeit vertreiben./ Er zieht, der ewig junge, hin durch enge/Kanäle, schluchzend dumpfe Klaggesänge./Dass seine Braut ihm jung nicht konnte bleiben.// So friedhofsstill! Kein Mensch mehr, scheint es, wacht./San Marco, Priester aus der Vorzeit Tagen/Verkündet eben düster Mitternacht.//Mir ist, als wollte er ins Ohr mir sagen: / Hin zu den Toten fuhr Venedigs Pracht;/Sie stehn nicht auf, drum lass das eitle Klagen! (Rudow 1892: 156).

Ceea ce rezultă din schițarea expunerii lui Rudow este că el cunoștea o bună parte a literaturii române și s-a străduit să o prezinte unui public german neștiutor și prin seria de traduceri proprii, izbutind, astfel, să transmită o imagine cât de cât convingătoare a calităților ei.

Despre autorii izolați nu putem afla azi mare lucru. Ceea ce rămâne o contribuție demnă de semnalat este comparația cu autori cunoscuți din alte literaturi. Am amintit deja apropierea lui Negruzzi de Pușkin și Ovidiu, a lui Grigore

¹⁰ Vezi *Aparitia Noii direcții* (‘ Auftreten der neuen Richtung’), p. 136–231.

Alexandrescu de Lamartine și Byron. La Ion Neculce găsește forme verbale luate din italiană și-l definește ca un discipol al italienilor (p. 31). Dar Rudow are mult mai multe trimeri la poeți și la opere literare universale: *Păcatele tinereților* îi apare înrudit cu Prosper Mérimée (p. 91), poetul Crețeanu este comparat cu Georg Herwegh (p. 83), o poezie a lui Alecsandri despre o fată de țăran este asemuită unor versuri din *Faust* al lui Goethe („Meine Ruh ist hin”, p. 70). Faptul că unele piese ale lui Vasile Alecsandri sunt prelucrări după autori dramatici francezi (de exemplu, *Kir Zuliaridi* după Marc-Michel Brisbarre, *Agachi Flutur* lucrat după *L'avare en gants jaunes*) a fost remarcat și de criticii de teatru veniți după Rudow.

Rudow nu avea un sistem adevărat de comparație, nu a remarcat evoluții sau influențe majore, dar a crezut în înrudirea literaturilor, astfel încât literaturile naționale au putut fi incluse, la un nivel superior, în creația universală.

1.4. Literatura universală a devenit în cea de a doua jumătate a secolului al XIX-lea o preocupare la modă în Europa. De la antologii de poezii și până la căutarea originilor unor teme și motive, ba chiar ale unor opere întregi, istoricii literari au stabilit interferențe, similitudini sau au introdus, cum a făcut-o Hugo Meltzl la Cluj, metoda „poliglotismului” în abordarea literaturilor. Prin aceasta, acest promotor al comparatismului literar a înțeles traducerea textelor în cât mai multe limbi, scrierea istoriografiei literare în fiecare limbă în parte (despre literatura germană numai în germană, despre cea engleză numai în engleză, despre cea română numai în limba română). Literaturile naționale au fost, astfel, cuprinse sub același acoperiș, iar criticii au fost siliți să învețe cât mai multe limbi, ca să scrie și să citească operele literare în limba lor originală și să prezinte exegeza acestora tot în limba originală.

Această orientare spre poliglotism a avut-o Rudow din timpul șolii și al studiilor sale la Halle. În romanul *Lucifer* a afirmat că stăpânește toate limbile germanice, romanice și semite. El și-a împlinit visul în antologia sa *Um die Erde. Eine Auswahl der schönsten und kennzeichnendsten Dichtungen der wichtigsten Kultursprachen* (‘În jurul pământului. O selecție din cele mai frumoase și semnificative creații poetice din cele mai importante limbi de cultură’, Leipzig, Kaupisch, 1891, 295 p.), a tradus din 32 de limbi, pe care el susținea că le posedă, 249 de poezii și poeme. Rudow nu a fost un teoretician, ci un traducător pasionat. Cu siguranță nu a stăpânit în mod activ limbile amintite, fapt demonstrat de traducerile din limbile cunoscute nouă, dar a popularizat poezia unor țări pe atunci puțin cunoscute. Împărțirea materialului în patru capitole este arbitrară și se face, în primele capitole, potrivit familiilor de limbi: uralo-altaice (limba turcă, maghiară: în total 10 poezii), limbi semitice (ebraica nouă, araba: 7 poezii), indoeuropeana (printre care limba indiană, persană, greaca veche, Latina: în total 165 de poezii). Dar capitolul al patrulea conține, potrivit titlului, limbile neoneordice (daneza, norvegiana, suedeza), cât și limbile slave nemenționate în sumar (în total în capitolul 4: 68 poezii). Cifrele sunt impresionante, iar criticul austriac Otto Leixner a afirmat nu fără temei în *Neue poetische Blätter*, în 1891, că: „În ceea ce privește cunoștințele de limbă, nu va fi ușor ca cineva să se ia la întrecere cu autorul antologiei”. Dacă avem sau nu de a face cu 32 de limbi, cum susține autorul, este greu de stabilit, pentru că în cazul francezei, englezei, germanei, Rudow considera

etapele mai vechi din evoluția acestor limbi drept limbi separate, și atunci ar fi tradus din 35 de limbi.

Rudow a ales poezii din toate limbile romanice, din 5 limbi germanice, din 7 limbi slave. Ca și Hugo Meltzl – și așa cum se apreciază și azi –, el a fost de părere că poezia populară precede poezia cultă. La bulgari, sârbi, slovaci, cehi, sloveni el a crezut, din ignoranță, că nu a existat decât o poezia populară. Rudow nu a cunoscut, așadar, poeții culți la ei. Dintre slavi, polonezii sunt cei mai bine reprezentați în antologie (12 autori, p. 246–276). La fel de numeroasă este și prezența în antologie a poeziilor românești (p. 85–115), dar proporția e foarte subiectivă. Astfel, găsim doar o poemă în 6 părți a lui Vasile Alecsandri (*Briarus Keule*/'Buzduganul lui Briar'), o singură poezie de Eminescu (*Pe lângă plopii fără soț*), și 31 de poezii (!) de Dimitrie Bolintineanu (din *Macedonele*, *Florile Bosforului* ș.a.). O mențione: poezia eminesciană citată are titlul cu totul schimbat: *Das gefallene Götterbild* ('Monumentul divin răsturnat'), iar traducerea versurilor este și ea prost realizată!

Cu atât mai reușite sunt versurile lui Bolintineanu, din care cităm două mostre:

Das Gewitter ('Furtună')

Hörst du nicht die Wogen brausen/An des steilen Felsens Rand?/Bootsmann,
lenke unser Schiffelein/Schnell zurück zum sichern Strand!//Aber du, Geliebte, lass
mich/Schnell auf deinen Rosenlippen/Unser beider Schicksal lesen,/Ob wir scheitern
an den Klippen! (Rudow 1891: 108)

Trauer ('Tristețe')

Ach, in Schmerzen schwindet/Unser Lebenslauf;/Alle Freuden lösen/Sich in
Tränen auf!//Andern bringt das Leben/Freud' und Wonne viel;/Mir will's nicht mehr
geben,/Steh ich schon am Ziel?//Ja, ob meinem Haupte/Bricht herein die Nacht,/Die
den Trost mir raubte,/ Dass ein Tag noch lacht (Rudow 1891: 103).

Selecția autorilor este foarte subiectivă. La ruși îl întâlnim pe Pușkin (*Șalul negru*, p. 277–279), pe Lermontov nu. La italieni se prezintă poezii de Leopardi, de Vittoria Colonna (dar nu de Michelangelo, de Petrarca, de Dante), la unguri este prezent Petöfi, dar nu cu poeziile remarcabile.

Ceea ce a reușit Rudow nu înseamnă, cum spune el în titlul, *Um die Erde* ('În jurul lumii', vezi bibliografia), dar, totuși, peste 30 de literaturi din Europa și Asia le-a cuprins. O prezență considerabilă a poezilor contemporani lui Rudow și a poeziilor populare din țările din care s-au tradus versurile face posibilă comparația dintre literaturi pe baza antologiei lui Rudow, iar faptul că selecția a fost lucrată în Munții Bihorului trebuie menționată și este, în același timp, surprinzătoare.

2. Istoria literară a lui Gheorghe Alexici

Alexici s-a ocupat în special de literatura din secolul al XVI-lea (vezi: ediția cărții de cântece protestante la români făcută de Gheorghe Szegedi¹¹). În 1966 s-a publicat la București, de către Ion Mușlea, o culegere de texte din literatura populară românească efectuată de Alexici (Alexici 1966). Dar cea mai cunoscută lucrare a

¹¹ Hiador Szttripszky, György Alexics, *Szegedi Gergely énekeskönyve XVI. századbeli román fordításban. Protestáns hatások a hazai románságra*, Budapest, Hornyánszky (1911).

arădeanului Alexici rămâne *Istoria literaturii românești*, publicată în două ediții, în 1906 și în 1909. Prima ediție atrăgea atenția asupra faptului că tipărirea s-a făcut în anul jubiliar al domniei lui Carol I în România (după 40 de ani de domnie). A doua ediție a apărut într-un volum, care conținea și o istorie a literaturii maghiare de Kont.

În această istorie literară, Alexici nu citează bibliografie românească, iar din literatura istoriografică în limba germană îl menționează pe Wilhelm Rudow (1892), cât și capitolul despre istoria literaturii române vechi din manualul de romanistică al lui Gröber, întocmit de Mozes Gaster. Nu este exclus ca editura germană să fi impus autorului să renunțe la citarea bibliografiei în limba română, pe care Alexici fără îndoială o cunoștea, așa cum rezultă din informațiile incluse în prezentarea literaturii românești. Este posibil, însă, ca autorul însuși să fi renunțat la indicații bibliografice și la note, iar istoria sa literară prezintă exclusiv textul cursurilor ținute de Alexici la Academia Comercială din Budapesta, unde el a deținut Catedra de limbă și literatură română.

Ca orice scriere despre România, istoria literară a lui Alexici începe cu o prezentare succintă a istoriei românilor. Urmează un capitol despre poezia populară românească, unde versurile intercalate sunt preluate din antologiile traduse de Wilhelm von Kotzebue (1857) și Wilhelm Rudow (1888). După aceste două capitole urmează prezentarea literaturii române culte, iar Alexici, care a emis ipoteza că poezia populară românească ar proveni în cea mai mare parte din Transilvania, împarte literatura română în mai multe perioade: prima perioadă ar fi identică cu activitatea Școlii ardelenene în secolul al XVIII-lea, cea de a doua ar fi durat din secolul al XVIII-lea până în anul 1821, fiind definită ca precursora a literaturii culte. Cea de a treia perioadă începe în 1821, iar cea de a patra debutează cu dinastia Hohenzollern (1866) și ajunge până la epoca contemporană lui Alexici. Periodizarea aceasta nu se face pe baza unui principiu cert, anii de delimitare pentru ultimele două perioade sunt legate de evenimente politice: 1821 – cu mișcarea eteristă și cu răscoala lui Tudor Vladimirescu în Moldova și în Țara Românească, 1866 – preluarea domniei în Principatele Unite de către Carol de Hohenzollern. Este, totuși, problematic să susții o influență directă a celor două evenimente politice asupra scrisului românesc. Mai problematică este perioada a doua a lui Alexici care poartă titlul *Pregătirea literaturii culte în Principate*. În această perioadă sunt incluși Varlaam, Dosoftei, cronicarii Ureche și Miron Costin, Dimitrie Cantemir și Ienăchiță Văcărescu, dar aceștia nu sunt deja autori de literatură cultă? Sunt doar premergători?

Ceea ce este o convingere a lui Alexici se repetă mereu pe parcursul lucrării: transilvăneanul crede ferm că cea mai specifică literatură românească s-ar fi născut în Transilvania, unde conștiința națională românească ar fi fost mai puternică. Aceasta se poate observa și în ultima perioadă (pe atunci, contemporană lui Alexici), când, cu George Coșbuc și Ion Slavici, s-ar fi impus cei mai de seamă autori ai timpului. Alexici mai crede că, pe lângă Transilvania, ar fi existat o literatură românească extrem de valoroasă în Moldova, care, însă, ar fi fost puternic înrăurită de literatura slavă. În acest caz, Alexici se gândește la literatura religioasă și la cronicarii secolului al XVII-lea, dar secolul al XIX-lea nu a mai continuat, în primul rând, tradițiile scrisului religios. Pentru Țara Românească, cu un aport mai redus la

evoluția literaturii românești (așa afirma Alexici), el vede o influență greacă și, mai recent, una franceză.

Ocupându-se de autorii români, Alexici a remarcat importanța *Junimii*, adică a *Direcției noi*, care ar fi imprimat literaturii române impulsuri din Europa occidentală, capabile să modernizeze toată literatura națională:

Meritul Junimii și al adeptilor ei, merit care rămâne incontestabil, constă în introducerea unui conținut modern de idei în cultura română, în înălțarea literaturii române la culmile europene și în introducerea unei limbi literare unitare (Alexici 1906: 130)¹².

Eminescu, Creangă și Caragiale sunt considerați, ca și azi, vârfuri ale scrisului românesc. Dar la cei trei nu se mai caută unde se regăsește specificul moldo-slav sau româno-grec/francez. Soluția am menționat-o deja: Alexici crede că transilvănenii au reluat rolul lor de deschizători de drumuri noi și, spre sfârșitul secolului al XIX-lea, ei oferă din nou celorlalte regiuni românești modele de urmat.

Profesorul universitar budapestan a trebuit să se adapteze atmosferei locului: a subliniat importanța reformei religioase din Ungaria (și implicit din Transilvania) pentru cultura română¹³. A devenit susținător al provenienței sud-dunărene a limbii și poporului român și a supralicitat importanța literară a învățaților ardeleni pentru literele românești, punându-i pe același nivel cu junimiștii chiar și pe latiniștii de la finele secolului al XIX-lea.

Faptul că Alexici remarcă importanța monarhiei românești pentru conștiința națională în Moldova și în Țara Românească (după 1881 în România) se poate ușor constata. În acest fel se atrage atenția asupra elementului german, fapt ce convenea editorilor de la Leipzig. Ceea ce rămâne drept o lipsă considerabilă o istoriei literare a lui Alexici, datorată traducătorului și „prelucrătorului” Karl Dieterich din Leipzig, sunt titlurile date numai în limba germană. În foarte multe cazuri aceste titluri nici nu te lasă să gândești la opera originală, de exemplu când *Aprodul Purice* a lui C. Negruzzi se numește *Junker Purice* sau *Georg von Sadagura*¹⁴ (pentru *Iorgu de la Sadagura* a lui Alecsandri), la Eminescu: *Das Jagdhorn* (pentru *Peste vârfuri!*¹⁵) sau *Gute Nacht* (pentru *Somnoroase păsărele*, unde refrenul este: „Noapte bună!”), *Gebet eines Dakiers* (*Rugăciunea unui dac*), *Vater Nikifor der Schlaukopf* (*Moș Nichifor coțcariul*, de Creangă), *Herrin Chiajna* (*Doamna Chiajna*, a lui Odobescu). *Năpasta* lui Caragiale este redat prin *Die falsche Beschuldigung* (p. 183). Culegerea de poezii a lui Alecsandri *Lăcrămioare* se cheamă ba *Tränenblümchen*, ba *Maiglöckchen* (p. 116). *Junimea*, în fine, este numită *Bund der Jugend* (p. 111, ‘Asociația tinerimii’). Asemenea traduceri irită, dar ele trebuie puse pe seama traducătorului Dieterich, care nu cunoștea limba și istoria literară românească.

¹² „Denn das bleibende Verdienst der Junimea und ihrer Anhänger ist, dass sie modernen Ideengehalt in die rumänische Kultur einführten, die rumänische Litteratur auf europäische Höhen erhoben und den Grund zu einer einheitlichen Schriftsprache legten“.

¹³ Chiar și Martin Luther este considerat un stimulator al culturii române din Ardeal.

¹⁴ În limba germană: Sadagora, ucrain. Sadgora.

¹⁵ Este vorba de cornul care sună, dar o apropiere cu poezia *Der Postillon* de Lenau nu există, chiar dacă Alexici o postulează.

În alte locuri Dieterich n-a știut să traducă titlurile, lăsându-le așa cum erau în original (*Milcovul*, p. 103). Se întâmplă și curiozități cum ar fi: titlul primei piese jucate la Iași în 1817 era *Myrtil und Chloe*, a lui Gessner, dar Alexici (sau Dieterich) scrie *Mirtil und Kloe*, imitând atât titlul, cât și scrierea românească. Sau *Albina românească* se traduce corect *Rumänische Biene* (p. 99), dar aici ar fi fost mai bine, dacă s-ar fi renunțat la traducerea titlului ziarului și s-ar fi păstrat forma originală românească

Aceste exemple arată o inconsecvență care există și în alte cazuri în această istorie literară (de exemplu, ea prezintă evoluția literaturii române când pe genuri literare, cum o făcuse și Rudow, când numai după autori, despărțind, totuși, în diverse locuri opera unui scriitor. De exemplu, Caragiale apare atât la paginile 161–163, cât și la paginile 183–184.

Desigur, ca în orice istorie literară timpurie există erori: Alexici crede că Academia Mihăileană (1835–1840) a luat ființă în 1827 (p. 95) și a beneficiat mai ales de aportul unor învățați transilvăneni (Fabian, Laurian, Ioan Maiorescu); Mumuleanu apare ca Mămuleanu (p. 103); poema *Umbra lui Mircea la Cozia* a devenit *Der Schatten Mirceas* (p. 109), adică *Umbra lui Mircea* etc.

Care sunt, însă, meritele acestei istorii literare? Ea tratează integral și cu informații convingătoare folclorul românesc: atât baladele istorice (pe care, spune Alexici, le-a tradus mai cu seamă Kotzebue), doinele și poeziile lirice (aici Rudow este citat ca cel mai reprezentativ traducător), cât și bocetele și baladele despre haiduci. Astfel, tabloul complet al poeziei populare românești este mult mai bogat decât la alți autori anteriori. Faptul nu este de mirare, pentru că Alexici a tradus chiar basme populare românești în limba maghiară (nu „povestiri”, cum se menționează în *Dicționarul general al literaturii române*), a cules folclorul românesc din Transilvania, a scris în multe rânduri despre literatura populară românească. După capitolul despre folclorul românesc (p. 20–48) urmează unul despre literatura dialectală (p. 48–58), din care se remarcă prezentarea literaturii macedo-române, a zicătorilor din sudul Dunării. În arealul istoriei literare ar intra, așadar, toate regiunile locuite de români, la nord și la sud de Dunăre, iar fiecare regiune ar prezenta un specific aparte. Alexici, care ține cont de continuitatea unor tradiții literare regionale, este, în acest caz, un deschizător de drumuri.

Referitor la periodizare, așa cum am spus, Alexici introduce evenimente politice ca bază pentru o delimitare a etapelor de evoluție literară, iar dacă cele două repere (anii 1821 și 1866) nu sunt prea bine alese, acest lucru nu ne împiedică să acceptăm importanța evenimentelor directe și pentru dezvoltarea culturii și chiar a literaturii (de exemplu, 1848 sau 1877). Criterii intraliterare lipsesc la Alexici, dar poate ar fi prematur să i se fi cerut așa ceva la cea dată.

O particularitate, și ea însă însoțită de erori, atrage și astăzi atenția: este vorba de abordarea comparativă a fenomenului literar. Preluând de la Mozes Gaster ideea că literatura română are, în diversele ei perioade, evoluții paralele cu alte literaturi din sud-estul Europei sau din Europa occidentală (Gaster se referise numai la literatura română veche), Alexici stabilește trei direcții de dezvoltare, amintite mai sus (impulsurile transilvane, cele moldo-slave, sau cele greco-franceze în Țara Românească).

Dar comparația nu se oprește numai la aspecte generale, ci se referă concret la autori sau la opere izolate, în parte preluate de la Rudow. Gheorghe Șincai tratează, așa crede Alexici, istoria românilor comparând-o cu istoria popoarelor din estul Europei. Costache Negruzzi este prezentat ca un discipol al lui Pușkin, Al. Donici ca un imitator al lui Krîlov. Budai-Deleanu, cu a sa *Die Zigeuneriade* (*Țiganiada*, p. 72), s-ar fi inspirat dintr-o parodie a lui Blumauer, când a compus lucrarea. La Negruzzi mai descoperă ecouri ale lecturilor din Byron, dar și ale lui Horațiu sau Ovidiu (la fel cum a afirmat și Rudow). Nuvelele lui Slavici (mai ales *Popa Tanda*) sunt comparate cu cele ale elvețianului Gottfried Keller din volumul *Die Leute von Seldwyla*, iar la Sadoveanu se susține că romanul lui *Die Falken* (probabil *Neamul Șoimăreștilor*) ar fi fost influențat consistent de *Taras Bulba* al lui Gogol. Desigur, multe din aceste trimiteri la alți autori sau la alte literaturi ca modele sau ca termen de comparație au fost și rămân subiective, dar principiul este valabil: prezentarea comparată a literaturilor vecine, a autorilor și operelor ar trebui să fie făcută sistematic, ținând cont de specificul local, al timpului și specificului individual al autorilor cercetați.

Când îl prezintă pe Vasile Alecsandri, Alexici descoperă diferitele etape ale operei și le prezintă în mai multe locuri, insistând, însă, mai ales asupra talentului liric al poetului. Teatrul lui Alecsandri este prezentat ca o simplă imitație a comediilor franceze. La Eminescu aflăm că ar fi parcurs patru etape de dezvoltare: 1. una romantică, 2. alta melancolică, 3. una satirică și a a 4-a, pesimistă (p. 137). Subiectivismul lui Alexici are proporții chiar surprinzătoare: „Din poezia lui Eminescu se ridică miresme puternice de flori, cum ar fi cele de crin sau iasmin. Dacă miresmele devin prea puternice, nu te îmbată, sau te recomfortează, ci te ameteșc, ba chiar teucid, în cele din urmă” (Alexici 1909: 143)¹⁶. Asemenea impresii sunt desuete, chiar și pentru timpul când a scris Alexici. Azi se poate doar aprecia strădania istoricului literar de a descoperi evoluții în cadrul operei unor poeți sau scriitori izolați.

Se poate spune că istoria literară a lui Alexici conține unele sugestii metodice (periodizarea, principiile acesteia, importanța literaturii regionale), dintre ele cea mai importantă rămânând investigarea tradițiilor naționale, încadrate în tradiții europene. Dar microportretele scriitorilor nu se pot reține azi. Interesante rămân doar procedeele de caracterizare a genurilor literare, cele mai stângace putându-se constata în cazul poeziei lirice.

Concluzii provizorii

Am prezentat doi autori străini, cercetători ai culturii și literaturii române, ale căror istorii literare nu au fost cercetate în amănunt sau cunoscute până azi. La 1892 Rudow făcea periodizarea literaturii române după criterii pur subiective, doar pentru perioada *Junimii*, pentru care autorul a menționat și pe adversarii ei (socialiștii, latiniștii, revista lui Hașdeu), existând o caracterizare pe baza unor principii estetice și specific literare. Nici urmărirea literaturii după genuri literare, criteriul de ordine al lui Rudow, nu aduce efectul scontat, adică descoperirea unor filoane evolutive ale

¹⁶ „Wie starker Blumenduft steigt es aus Eminescus Dichtung auf, wie Duft von Lilien und Jasmin. Aber wenn dieser zu intensiv wird, belebt und erquickt er nicht, sondern betäubt und tötet schließlich”.

literaturii române. Inexplicabil este că Rudow, care din 1886 s-a ocupat de poezia populară, nu o încadrează în ansamblul literaturii române.

După el, Alexici a încercat să găsească criterii de delimitare a perioadelor literare. În două cazuri a găsit evenimente politice, pe care le considera importante și pentru scrisul românesc: răscoala lui Tudor Vladimirescu (1821) și instaurarea dinastiei Hohenzollern-Sigmaringen (1866). Legături dintre evenimentele politice și dezvoltarea literaturii s-au stabilit și după Alexici (perioada pașoptistă, Marea Unire sau perioada interbelică, 1989). Alexici însă se arată inconsecvent când urmărește evoluția literară fie ca o simplă înșirare de autori, fie pe genuri literare. Poezia populară, pe larg și convingător înfățișată, își are locul ei în istoria literară, înaintea literaturii culte.

Ambii istorici literari încearcă să introducă metoda comparativă în aprecierea valorilor literaturii naționale. Rudow nu are criterii bine precizate, dar se străduie prin numeroase traduceri să integreze scrisul românesc în ambianța poeziei universale (mai cu seama în antologia sa din 1891), mulțumindu-se, însă, cu comparații izolate ale unor opere sau scriitori cu autori cunoscuți pe plan european. Alexici caută asemănări și paralelisme pe plan regional, reluând sugestia lui Mozes Gaster de a trata literatura veche din Moldova în paralel cu literatura slavă veche, cea din Țara Românească cu literatura greacă sau franceză, cea transilvană cu cea germană sau maghiară. În acest sistem lipsește, însă, precizarea referitoare la caracterul unitar și național al literaturii române. Dar convingerea că metoda istorico-comparativă ar ajuta la o mai bună încadrare a literaturii românești în ansamblul scrisului european rămâne valabilă.

Se poate vedea bine că Alexici, ale cărui scrieri (mai cu seama cele despre folclor) au fost bine cunoscute specialiștilor români, căuta criterii de evaluare științifică adecvate epocii. Rudow a urmărit, în primul rând, popularizarea culturii și literaturii române prin exemple, adică prin traduceri. În același timp a insistat asupra romanității limbii române, și a dat exemple pentru capacitatea ei de a exprima și cele mai poetice intenții.

Prin ansamblul operelor lor, atât Rudow, cât și Alexici au contribuit la cunoașterea României în spațiul de limbă germană, unul prin scrieri în această limbă (Rudow), celălalt prin scrieri în limba română sau maghiară (Alexici), acestea fiind traduse în germană. Cercetarea operei lui Rudow (asupra căruia am insistat mai mult, pentru că, în receptarea românească, acest filoromân lipsește cu desăvârșire) și cea a lui Alexici va putea să ajute la înțelegerea exegezei literare de la sfârșitul secolului al XIX-lea și la clarificarea unor amănunte de evoluție regională a literaturii române și a unor autori aparte.

Bibliografie

- Alexici 1909: Georg Alexici, *Geschichte der rumänischen Literatur*, ediția a II-a, Leipzig, Amelang [1906].
- Alexici 1966: George Alexici, *Texte din literatura poporană română*. Publicat cu un studiu introductiv, note și glosar de Ion Mușlea, București, Editura Academiei Române.
- Bican 2014: Bianca Bican, *Deutschsprachige Presse Siebenbürgens*, Berlin, LIT Verlag, 176 p. („Transkulturelle Forschungen an den Österreich-Bibliotheken im Ausland”; 10).

- Bigler 1991: Ingrid Bigler, *Wilhelm Rudow*, în *Deutschen Literatur-Lexikon. Biographisches und bibliographisches Handbuch*, Bern, vol. 13, p. 469–470.
- Brümmer 1896: Franz Brümmer, *Lexikon der deutschen Dichter und Prosaisten des neunzehnten Jahrhunderts*, vol. 3: M-Schn, Leipzig, Reclam p. 364.
- Olărescu 2008: Daniela Olărescu, *Die Rezeption der rumänischen Literatur in Deutschland zwischen 1945 und 1989*, Frankfurt am Main/Berlin/Bern/Bruxelles/New York/Oxford/Wien, P. Lang, 270 p. („Europäische Hochschulschriften“; Bd. 1968).
- Osterkamp 1979: Ernst Osterkamp, *Lucifer. Stationen eines Motivs*, Berlin/New York, de Gruyter („Komparatistische Studien“ Hg. von Horst Rüdiger; Bd. 9), 262 p.
- Rudow 1884: Wilhelm Rudow, *Martin, der Maschinenführer. Ein Sang aus dem Westen*, E. Salzwedel, Hoffmann, 73 p.
- Rudow 1886: Wilhelm Rudow, *Verslehre und Stil der rumänischen Volkslieder*, Diss. Halle 1886, 43 p. (aflată în biblioteca Universității Harvard).
- Rudow 1888: Wilhelm Rudow, *Rumänische Volkslieder*. Übersetzt von W.R. Nebst Einleitung: *Der rumänische Volksgeist nach seinen dichterischen Erzeugnissen*, Leipzig, Barsdorf.
- Rudow 1891 (a): Wilhelm Rudow, *Harzblüten. Den Bewohnern und Freunden des Harzes*, Wernigerode, Rudow, 110 p.
- Rudow 1891 (b): Wilhelm Rudow, *Mädchenliebe und Mannesliebe*, Wernigerode, Rudow, 47 p.
- Rudow 1891 (c): Wilhelm Rudow, *Lucifer. Ein Dichterleben. Herrn Administrator Bode und Frau Rittergut Banteln in dankbarer Liebe ihr Neffe Lucifer*, Wernigerode, Rudow, 131 p.
- Rudow 1891 (d): Wilhelm Rudow, *Um die Erde. Eine Auswahl der schönsten und kennzeichnendsten Dichtungen der wichtigsten Kultursprachen*, Wernigerode, 294 p., (Basel, Finkh, 1905, 296 p.).
- Rudow 1891 (e): Wilhelm Rudow, *Die Bombe. Enthüllungen über den Bau und die Verwaltung der serbischen Staatsbahnen*. Aus dem Serbischen übersetzt von Wilhelm Rudow. Mit einem Vorwort von Carl P [...], Leipzig, Germanicus (ed. a 2-a).
- Rudow 1892: Wilhelm Rudow, *Geschichte des rumänischen Schrifttums bis zur Gegenwart*. Wernigerode, 238 p. (*Nachtrag*, Leipzig, 1894, XXXII p.); recenzii: Iosif Vulcan, în „Familia”, 1892, nr. 42; în „Revista Nouă”, anul 5, nr. 5–7; Ioan Slavici, în „Tribuna”, 9, nr. 268; Ladislaus Réthy, în „Pesti Századok”, 1893, nr. 1; în „Literarisches Centralblatt”, Berlin 1893, p. 454; Alexandru Philippide, în „Literaturblatt für und romanische Philologie”, anul 14, 1893, p. 399–410.
- Rudow 1893 (a): Wilhelm Rudow, *Wittekind, der Sachsenherzog. Vaterländische Dichtung*, Ökrös, 1893, 183 p.
- Rudow 1893 (b): Wilhelm Rudow, *Glückwunsch der Rumänen zur Vermählung I.K.H. des Kronprinzen Ferdinand von Rumänien und der Prinzessin Marie von Großbritannien und Irland, Herzogin von Sachsen*, în „Rumänische Jahrbücher”, Hg. C. Diaconovich, Resicza, 1 (1893), p. 47
- Rudow 1893 (c): George Coșbuc, *Willkommensgruß, dem Brautpaar Rumäniens gewidmet*, übers. Wilhelm Rudow, în „Rumänische Jahrbücher”, Hg. C. Diaconovich, Resicza, 2–3 (1893), p. 116.
- Rudow 1893 (d): *Die Gestalten des rumänischen Volksglaubens (Aus dem Alptraume entwickelt von Wilhelm Rudow)*, în „Rumänische Jahrbücher”, Hg. C. Diaconovich, Resicza, 2–3 (1893), p. 103–115, 4 (1893), p. 197–204, 7 (1893), p. 391–399, 8–9 (1893), p. 494–509.
- Șăineanu, Ionescu-Gion, Hașdeu 1892: Lazăr Șăineanu, G. I. Ionescu-Gion, B. P. Hașdeu, *O istorie a literaturii române în limba germană*, București, „Eine Trilogie”.

Vaida 2010: Maria Vaida, *Lucretia Suciu (-Rudow!) sau mările iubirii*, Cluj-Napoca, Grinta, 178 p.

Two Old Histories of the Romanian Literature and their Authors: Wilhelm Rudow and Gh. Alexici. Some Considerations Regarding Models of the Past

In the literary historiography, some of the older publications have been replaced by new writings. As a rule, these have more and new information which contributes to a better understanding of the literary phenomenon. Then, why should we remember two literary histories of 1892 and 1906? In the first place, because some older suggestions/considerations, especially those referring to the method of research, deserve to be reconsidered. In the present case Gheorghe Alexici tried to present the Romanian literature from all the provinces inhabited by Romanians, therefore, those from Macedonia and Greece as well. Even today, it would be not out of interest to include the written literature of Aromanians in histories of the Romanian literature. Wilhelm Rudow (1858-1899) included - especially for his German contemporaries- many poems translated from Romanian. These productions are not present in histories of the Romanian literature destined to the space outside Romania. Nevertheless, they have a contribution to a real understanding of the Romanian literary phenomenon, and as such, they are useful.

No matter how outdated the information in some older literary histories may be, one can find here data forgotten in time, and they deserve to be remembered. Such literary histories (especially those in foreign languages) have been ignored, even by those who were contemporaries with the respective authors. As far as Rudow is concerned, it is only Alexandru Philippide who made a serious criticism, in a German magazine, to his literary history. But, not only Rudow, who lived in Romania from 1888 until his death, being married to the poetess Lucretia Suciu, was forgotten, but also Gheorghe Alexici, professor of Romanian in Budapest, as well as a great part of their contributions to propagate the Romanian culture outside Romania. Rudow defended his PhD in Halle (1886), with a dissertation on the Romanian folklore (he was not allowed to answer in Romanian as, we may assume, the members of the board did not speak this language). In 1888, Rudow published a substantial anthology of Romanian folk poetry, in 1892 a history of the Romanian literature, and in 1891 included in the first place, in an anthology of universal poetry, the Romanian poetry (30 pages; only the Polish poetry is given the same preponderance). Rudow, who master 32 languages, included the Romanian literature in a fairly wide context. As far as Alexici is concerned, whose studies on the Romanian folklore were republished in 1966, nobody else has investigated his manuals of Romanian or his literary history.

The two propagators of the Romanian literature and culture outside Romania in the 19th century deserve consideration even today, remembering that their work may be one of the duties of the literary historians of present time.